

Selcan GÜRÇAYIR TEKE, Türk Halk Biliminde Derleme- Çalışmalar, Tartışmalar. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016, ISBN: 9786059247429, 428 sayfa.

Dr. Öğr. Üyesi Tuğçe ERDAL*

İnsanoğlu kendi varlığının dışın- da “ötekini” keşfettiği andan itibaren merak duygusu ile sorular sormaya başlamıştır. Sorularını önce başka il- kellere yöneltmiş daha sonra da ken- di ikelliğine dönmüştür. İletişim bi- limlerinin temel soruları olan “ne? ne zaman? nerede? nasıl? neden? kim?” sorularına cevaplar aramaya başlayan insanoğlu bunun için kilometrelerce yol kat etmiş, “öteki” ile karşılaşmıştır. “Modern insanın”, “ilkel”e yönelttiği sorular dönemi için tamamen içgüdü- sel olup bilimsellikten uzak nitelik- tedir. Sadece merak duygusu ile gezi niteliği taşıyan çalışmalar yapılırsa da bilimsel yöntemlerden uzak olduğun- dan zaman içinde yetersiz görülmüş- tür. Ancak eldeki veriler ile “modern insan”, kendi “ilkeli” ile karşılaşınca sorular daha sistematik bir hâl alma- ya başlamıştır. Şüphesiz ki, yapılan bu çalışmalar ileride metot kazanacak olan derleme çalışmalarının öncüleri niteliğindedir. Bilimsel nitelik kaza- nan derlemeler pek çok araştırmacı- ya halk kültürü malzemesi açısından kaynaklık etmektedir. Ancak zamanla derlemeler yapılırken bazı sorunlar ve zorluklar ile karşılaşmıştır. Kaynak kişi, derlemeci kimler olmalı, öğre- nilmek istenilen konular nasıl tespit edilmeli, nasıl sorular sorulmalı gibi hem tecrübeye hem de teknik bilgiye dayalı sorular, sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorulara cevap bulabil- mek amacıyla pek çok derleme kılavu-

zu veya rehberi niteliğinde kitapçıklar yayımlanmış, alanda olan amatör veya profesyonel kişiler ve kurumlar tara- fından pek çok yöntem geliştirilmiştir. Türkiye’de de bu şekilde pek çok ma- kale hatta kitap bulunmaktadır. Der- lemeciye “rehber” olması düşüncesiyle yayımlanan kitaplarda önerilere hatta sorulabilecek sorulara bile yer verildi- ği görülmektedir. Bu tür yayımların bir süre sonra edebiyat külliyatında hacimli bir yere sahip olduğu görülün- ce yapılan çalışmaları bir arada incele- yen, derleyip toplayan ve çalışmalara panoramik bir bakış ile değerlendirme yapabilen çalışmalara ihtiyaç duyulur olmuştur.

Türk halkbilimi derleme serüve- ninde dağınık hâlde bulunan sadece belli kesime ulaşabilmiş dönemi için değerli ancak gözden ırak olan çalış- malar, kütüphane köşelerinde oku- yucusu ile buluşmayı beklerken Türk halkbilimi derleme tarihi açısından önemli bir çalışma yapılmıştır. Dr. Selcan Gürçayır Teke imzalı bu çalış- ma, ilk olma özelliğinin yanı sıra der- leme literatürünü bir arada görmemi- ze imkân sağlaması açısından ayrıca bir önem taşımaktadır. “Türk Halk Biliminde Derleme Çalışmalar, Tar- tışmalar” adını taşıyan çalışma, Grafiker Yayınlarından 2016 yılının Aralık ayında çıkmıştır. Kitap, 424 sayfadan oluşan hacimli bir görünüme sahiptir. Çalışmanın haki rengi andıran ön ka- pağı aynı zamanda halk kültürü motifi

* Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Bilimi Anabilim Dalı, Yozgat/Türkiye, tugce.isikhan@bozok.edu.tr

olan “eli belinde” motifi ile tasarlanmıştır. Çalışmada, haki zemin üzerine siyah vurgulu karakterler ile yazılmasıyla “Türk Halk Biliminde Derleme” başlığı ön plana çıkarılmıştır. Büyük ve kalın yazı karakteri ile yazılarak farklı vurgular yapılmış, okuyucuda farklı dikkatlerin oluşması sağlanmak istenmiştir. Yazarın adı kitabın ön kapığında alt ve ortada olarak tasarlanmıştır. Kitabın arka kapak tasarımında çalışmanın amacına vurgu yapılmış ve “alandaki bir boşluğu dolduracağı” inancına değinilmiştir.

İçindekiler kısmından sonra çalışmada, Paul Saintyves’in folklor, derlenen malzeme, derleme olayı ve derlemecinin durumunu anlattığı alıntı bir paragraf ile devam etmektedir. Kitabın ön söz kısmında yazar, kitabın adında da geçen “derleme” terimine açıklık getirerek “hem istisnaları olmakla birlikte halk bilimcilerin bu terimi yaygın bir biçimde benimsemesinden hem de kitabın yalnızca alandan malzeme toplama sürecine odaklanmasından kaynaklandığını belirtmektedir.” Diğer taraftan alandan elde edilen malzemenin nasıl değerlendireceği üzerine yapılan tartışmalara yer verilmediğinin altı çizilmiştir. Ön sözde kitabın genel amacının, derleme çalışmalarına bakarak Türk halk biliminin nereden nereye geldiğine yönelik bir genel bir bakış açısı sunmak olduğuna işaret edilmiştir.

Yazar, giriş kısmında kitabın hedefini “folklor çalışmalarının “ilk adımı” olarak nitelendirilebilecek derleme çalışmalarının tarih içerisinde nasıl ve ne şekilde değiştiğini ortaya koymak” olarak açıklamaktadır. Halk bilimcilerin derlemeleri hangi amaçlarla gerçekleştirdikleri, malzemeyi nasıl topladıkları ve nasıl sınıflandır-

dıkları kitabın öncelikli alanı olarak belirlenmiştir. Yazar, bu çalışması ile halk bilimiyle profesyonel ve amatör anlamda ilgilenerek sahaya çıkacak araştırmacılara alan çalışması konusunda yol gösterici bir kaynak olmaktan ziyade halkbilimi tarihini derleme çalışmaları üzerinden okumayı hedeflediğini belirtmektedir. Yazar, derleme çalışmalarının dağınıklığına değinirken aslında bir yandan da kitabı tasarlarken karşılaşacağı zorlukları da tespit etmiş olmaktadır. Zira Türkiye’deki derleme çalışmalarının birbirinden bağımsız ayrı merkezlerde toplanmaları ve iyi arşivlenmemeleri derleme çalışmalarının kronolojik olarak izlenmesinde sıkıntılar yarattığını, yazar bizzat tecrübe etmiş ve ister istemez yukarıdaki sıkıntıların yansımaları olarak kitabı oluştururken nasıl bir yol izleneceği derleme çalışmalarının kronolojik mi, kurumsal mı yoksa tematik olarak mı değerlendirileceği üzerinde uzun bir süre düşündüğünü ifade etmiştir. Bunların yanı sıra yazarın zihnini meşgul eden diğer bir husus da derlemelerden hareketle mi yoksa derleme üzerinde görüş bildirenlerden hareketle mi değerlendirmeler yapılması gerektiği konusunda olmuştur. Böylesine hacimli bir derleme tarihi yazmanın zorlukları ve beraberinde getirdiği soru(n)lar yazarın zihninde peş peşe sıralanmaya devam ederken başka bir zorluk ise verilerin önemli bir kısmının arşivlerde kaybolması sorunudur. Yazar en çok halkbilimi alanındaki derlemelerin birbirinden bağımsızlığının büyük bir sorun teşkil ettiği görüşündedir. Eldeki malzemelerin pek çoğunun günümüzde yayını devam et(ede)meyen dergilerdeki makalelerden oluştuğu düşünülürse bu yazıların temininde

nasıl zorlanıldığı ve zaman kaybı yaşadığı anlaşılabilir.

Dr. Selcan Gürçayır Teke, içindekiler kısmının biçimsel tasarımını alışık olunan klasik tarzın dışında tasarlamıştır. Ana başlıklar “bölüm” başlıkları altında verilmemiştir. Bölüm olarak adlandırılmadan üç ana başlık altında bölümler oluşturulmuştur. Önsöz ve Giriş başlıklarından sonra ana başlıklar gelmektedir. Üç ana başlığın altında ara başlıklar ile konular detaylandırılmıştır.

“Kişiler ve Kurumlar: Derleme Çalışmalarına Yönelik Tarihsel Çerçeve” başlıklı ilk bölümde konuya ilişkin tarihsel çerçeve çizmek amacıyla derlemeciliğe ilişkin ilk görüşler ele alınmış ve derleme yapan kurumların derleme çalışmalarına ve kurum arşivlerine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yazar, bu başlık altında halkevlerinden hareketle derleme metotlarına, kaynak kişilere ve derlemecilere dikkati çekmektedir.

“Kılavuzlar ve Akademisyenler: Derleme Çalışmalarının Profesyonelleşmesi” başlıklı ikinci bölümde derleme kılavuzları ve yeni yeni filizlenmeye başlayan halk bilimi bölümlerinin ilk derlemeci akademisyenleri ele alınmaktadır. Pertev Naili Boratav’ın yaptığı derlemelere, oluşturduğu arşive ve derleme üzerine görüşlerine yer verilmektedir. Yazar, bu bölümde derleme kılavuzlarını kronolojik olarak da değerlendirmektedir.

Kitabın son bölümü olan “Dün ve Bugün: Derlemecilik Fikrinde Yaşanan Dönüşümler” başlıklı üçüncü bölümde dokuz alt başlıkla konu sonlandırılmıştır. Derleme yapan folklorcuların nasıl algılandığı, derlemelerde geç kalmışlık düşüncesinin ve kaybolma olgusunun folklorcular tarafından

nasıl anlamlandırıldığı gibi sorular bu bölümde ele alınmıştır. Folklorcuların neleri derlemeye değer gördükleri, derleme ile yapmak istediklerinin neler olduğu, nerelerde derlemeler gerçekleştirildikleri, derlemeden, kaynak kişiden ne anladıkları, neler beledikleri ve son olarak günümüzde derlemenin neye dönüştüğü bu bölümün konularını oluşturmaktadır.

Sonuç kısmı ise yazarın ulaştığı sonuçları değerlendirdiği bölümdür. Dr. Gürçayır Teke, bu bölümde incelediği derleme tarihinde karşılaştığı sorunları ve tespitleri değerlendirmiştir. Yazar, sonuç bölümünün son paragrafında “folklorla özdeşleşen derlemeciliğin tarihsel seyrine ve değişen anlamlarına odaklanarak aslında Türkiye’de Türk halk biliminin geçirdiği süreçleri izlediğini” ifade etmiştir. Yazar, bu sorunlardan biri olarak derleme çalışmalarında, metin derlemenin ötesine geçememeyi görmektedir. Yazarın tespitlerine göre, derleme yapacak kişinin alandan verileri alıp geri gelecek kişiler olarak görülmesi ve kaynak kişilerin bilgisinin yazılı hâle getirilmesi gibi konular derlemecilerin analiz eksiklerinin kaynağı olarak görülür.

Yazar, Türk folklorundaki derlemelere bakıldığında öne çıkan konulardan birinin de derlemelerde sürekli bir “geç kalmışlık” içerisinde bulunduğu düşüncesinin olduğudur. Başka bir konu ise hangi konularda derlemelerin yapılacağı fikrinin de süreç içerisinde değiştiğidir. Yazar, halkbiliminin günümüzdeki konumu da dikkate alınarak yeni derleme ve araştırma konularının belirlenmesinin disiplinin geleceği açısından yararlı olacağı görüşündedir.

Yazarın tespit ettiği diğer bir konu ise derleme yapılacak yerlerin

belirlenmesinde halk bilimcilerin zaman içerisinde dönüşüm göstermeleri olduğudur. Yazarın değerlendirmesine göre, ilk dönem derlemelerinde nüfusun büyük bir çoğunluğunun köylerde olması ve aydınların kimlik arayışlarının halkta yani köylüde bulunacağı düşüncesi derlemeleri köy ve kırsal alanlara yoğunlaştırmıştır. Ancak nüfusun kente taşınmasıyla birlikte kentte geleneksel kültürün neye dönüştüğü önemli bir araştırma alanı hâline gelmiş ve halkbilimciler ilgi alanlarını kentlere kaydırmışlardır. Yazarın tespit ettiği belki de en önemli ve çarpıcı sonuç ise derleme sonucunda elde edilen verilerden oluşan düzgün ve nitelikli folklor arşivlerinin olmayışdır.

Yazar ekler kısmında kitabın içinde faydalandığı yönetmelik veya mektup gibi dokümanların asıllarını vermektedir. Ekler bölümünden sonra metin içerisinde değinilen “Kadrolar” başlıklı bir bölüm ile çeşitli derleme kılavuzu/rehberinde yer alan kadrolar sıralanmaktadır. Kitabın son ana başlığını “Kaynakça” kısmı oluşturmaktadır. Yazar, çok geniş bir kaynakça ile okuyucuları iyi bir kütüphane ve literatür taraması yaptığına ikna etmektedir. Kaynakçada özellikle şu an yayımlanmayan dergilerin taranması ile tespit edilmiş makaleler ve baskıları bulunmayan kitaplar yer almaktadır. Bu sebeple kitap, bu nadir kaynaklara ulaşmada ipucu olarak okuyucusuna büyük bir kolaylık sağlamaktadır.

Yazar, farklı kurumlar tarafından yapılan bütün derleme çalışmalarına ne yazık ki, sağlıklı bir arşiv oluşturulamadığı için ulaşamamıştır. Üstelik bu çalışmalar belli bir sistematik içinde de yapılmamış, dağınık halde bulunan çalışmalardır. Bu gerekçe

ile yazar, bütün kurumların yapmış oldukları derleme arşivlerine ulaşamamış olabilir. Bu bir eksiklik olarak görülse de büyük bir oranda unutulmuş, gözden kaçmış pek çok kurumun yayınına ve yazışmalarına ulaşıldığı da “ekler ve kadrolar” bölümlerinde verilen içerikte görülmektedir.

Çalışmada gözden kaçtığı düşünülen bir husus ise; kitapta yer alan üç ana bölüm olarak nitelendirilebilecek bölümlerin ardından gelen ekler ve kadrolar bölümlerine kitabın giriş kısmında değinilmemesidir. Yazar, üç ana bölüm hakkında bilgi verdikten sonra giriş kısmını bitirmiştir. Okuyucular “içindekiler” kısmını inceledikleri takdirde ekler ve kadrolar başlığı ile karşılaşmaktadır.

Dr. Selcan Gürçayır Teke tarafından kaleme alınan bu çalışma Türkiye’deki derleme tarihini derli toplu bir şekilde okuyuculara ve araştırmacılara sunmaktadır. Bu çalışma ile edebiyat tarihi arasında çok dağınık bir hâlde bulunan derleme tarihi “mesele” olmaktan çıkıp araştırmacılar için bir sonraki çalışmalara yol gösterici bir nitelik kazanmıştır. Ne derlenmeli, ne zaman derlenmeli, nerede derlenmeli, nasıl derlenmeli, neden derlenmeli, kim derlemeli gibi soruların cevaplarını bu kitap, daha önceden yapılmış kılavuz ve rehber niteliğindeki kitaplardan ve makalelerden tespit etmiş ve değerlendirmiştir. Dr. Gürçayır Teke tarafından 2016 yılının son aylarında hazırlanan bu eser alanla ilgili pek çok genç araştırmacıya ufuk açabilecek ve birçok bilim insanının da kaynak olarak kullanabileceği bir eser niteliğindedir.